

ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ СВІДКІВ ТА ПОТЕРПІЛИХ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕВИПЛАТОЮ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ

УДК: 343.98

Соколова Я.А.,
кандидат юридичних наук,
провідний науковий співробітник
Науково-дослідного інституту
Національної академії
прокуратури України

Стаття рекомендована до друку відділом досліджень проблем злочинності у сфері захисту конституційних прав людини і громадянина НДІ Національної академії прокуратури України (протокол № 3 від 11 березня 2013 року).

Анотація: У статті досліджуються питання проведення допиту під час розслідування злочинів, пов'язаних з невивплатою заробітної плати. Визначено категорії свідків і потерпілих та предмет їх допиту. Розглянуто особливості тактики проведення допиту окремих категорій осіб

Ключові слова: розслідування злочинів, проведення допиту, тактика допиту, свідки, потерпілі, невивплата заробітної плати

Актуальність теми даного дослідження обумовлена тим, що у теорії криміналістики залишаються не розробленими положення, які стосуються тактики проведення допиту під час розслідування злочинів, пов'язаних з невивплатою заробітної плати, що є важливим для подальших наукових розробок і використання в слідчій практиці. На даний час слідча практика недостатньо забезпечена теоретичними узагальненнями і науково обґрунтованими рекомендаціями, що значно ускладнює вирішення багатьох практичних проблем розслідування.

Слід зазначити, що дослідженню питань проведення допиту приділяли увагу Р.С. Белкін, О.М. Васильєв, А.М. Карнеєва, В.О. Коновалова, М.І. Порубов, В.Ю. Шепітько та ін. Незважаючи на значний внесок вказаних вчених, залишаються не достатньо розробленими питання особливостей проведення допиту свідків та потерпілих під час розслідування злочинів, пов'язаних з невивплатою заробітної плати.

З огляду на це метою статті є визначення особливостей тактики проведення допиту свідків та потерпілих під час розслідування зазначеного виду злочинів.

Тактика допиту при розслідуванні злочинів, пов'язаних з невивплатою заробітної плати, відображається в загальних його положеннях. Особливість цієї слідчої (розшукової) дії полягає насамперед у предметі допиту, колі осіб, що можуть бути у кримінальному провадженні потерпілими, свідками, у способах їх виявлення, послідовності проведення допиту.

При розслідуванні будь-якого злочину виникає потреба допиту свідків. Свідок – людина, що була присутня при якій-небудь події, пригоді й особисто бачила що-небудь [1, 1107]; юридично не заінтересована у результаті справи особа...[2, 802]. Відповідно до ст. 65 КПК України свідком є фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для давання показань. Права, обов'язки та відповідальність свідка визначені у ст.ст. 66–67 КПК України.

Згідно з кримінальним процесуальним законодавством (статті 133, 135–137 КПК України) слідчий, прокурор під час досудового розслідування має

право викликати підозрюваного, свідка, потерпілого або іншого учасника кримінального провадження у встановлених КПК України випадках для допиту чи участі в іншій процесуальній дії. Також слідчий, прокурор під час досудового розслідування мають право викликати особу, якщо є достатні підстави вважати, що вона може дати показання, які мають значення для кримінального провадження, або її участь у процесуальній дії є обов'язковою.

Свідка викликають до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду шляхом вручення повістки про виклик, надіслання її поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, здійснення виклику по телефону або телеграмою, допитують за місцем проведення досудового розслідування або в іншому місці за погодженням із особою, яку мають намір допитати.

Кожен зі свідків має бути допитаний окремо, без присутності інших свідків, при цьому слідчий повинен ужити заходів для того, щоб свідки, викликані в одному кримінальному провадженні, не могли спілкуватися між собою до закінчення допиту, оскільки вони можуть обмінятися думками, розповісти про відомі їм обставини, у результаті цього показання свідків можуть стати однотипними.

У разі допиту свідка він попереджається про кримінальну відповідальність за відмову давати показання і за давання завідомо неправдивих показань. Допит має відбуватися з дотриманням належної обстановки і відповідної поведінки слідчого, тому що це справляє на хід допиту великий вплив. Кожна людина (в особі свідка у кримінальному провадженні) має потребу в індивідуальному підході, тому завданням слідчого є створення сприятливої обстановки допиту.

Предметом допиту свідків є коло обставин, що підлягають з'ясуванню при розслідуванні злочинів, пов'язаних з невивплатою заробітної плати.

До цієї слідчої (розшукової) дії слідчий повинен ретельно підготуватися, тому що всебічна підготовка до допиту є необхідною умовою отримання повних і достовірних даних. Слідчий повинен вивчити матеріали кримінального провадження, що надасть можливість визначити предмет допиту і сформулювати запитання допитуваній особі. Завдяки отриманим даним слідчий може скласти план допиту (що потребує використання можливостей рефлексивного управління), визначити тактику його проведення, черговість виклику свідків.

Під час допиту доцільно використовувати наявні у матеріалах кримінального провадження бухгалтерські та інші документи, що дасть змогу одержати більш детальні і конкретні показання, а також уник-

нути повторних допитів. Характер питань, які у них з'ясовуються, залежить від того, хто виступає свідком.

У якості свідків у зазначеній категорії кримінальних проваджень можуть бути допитані: 1) керівник підприємства; 2) головний бухгалтер; 3) бухгалтер, який безпосередньо нараховує зарплату; 4) касир; 5) працівники органів статистики; 6) службові особи Державної інспекції з питань праці; 7) працівники пенсійного фонду.

При проведенні допиту осіб, відповідальних за організацію й ведення бухгалтерського обліку, які склали документи, що цікавлять слідство, співробітників бухгалтерії, матеріально відповідальних осіб корисною для слідчого може бути консультативна допомога спеціаліста-бухгалтера. Крім консультації з питань бухгалтерського обліку спеціаліст може надати допомогу щодо аналізу наявної в розпорядженні слідчого бухгалтерської документації, підбору документів, які підлягають пред'явленню в ході допиту [3, 70]. При підготовці до допиту свідків у кримінальних провадженнях зазначеної категорії слід звернути увагу на положення цих свідків, зокрема, чи перебувають вони з керівником підприємства у службових стосунках. Слід зазначити, що оперативність проведення допитів свідків сприяє достовірності їх показань.

У ході допитів зазначених осіб необхідно з'ясувати наступні питання:

- 1) облікова чисельність працівників, яким своєчасно не виплачено заробітну плату;
- 2) наявність заборгованості із заробітної плати, її сума, коли виникла заборгованість, період її утворення, скільки місячних зарплат заборгувало підприємство своїм працівникам;
- 3) хто давав вказівки щодо проведення розрахунку по заробітній платі та якого змісту;
- 4) яким чином витрачені кошти, що мали бути виплачені як заробітна плата;
- 5) яким чином і коли планувалось погасити заборгованість із заробітної плати;
- 6) чи були випадки використання керівником грошових коштів на особисті потреби;
- 7) причини виникнення заборгованості, які заходи вживались до її зменшення, погашення, чому не виплачувалась заробітна плата працівникам;
- 8) проведення контролюючими органами перевірок та документів реагування, внесених за їх результатами; вжитих на підприємстві, установі, організації заходів до усунення виявлених порушень;

9) суми і види сплачених податків та інших платежів;

10) кредиторська та дебіторська заборгованість, фактичне погашення заборгованості;

11) надання статистичної звітності до органів статистики та підрозділів Пенсійного фонду України [4, 31].

Особливо ретельно слід допитувати бухгалтерів, пам'ятаючи про те, що вони, можливо, є співучасниками злочинних дій керівника. Саме працівники бухгалтерії відають упорядкуванням бухгалтерських документів, складають бухгалтерську звітність, нерідко беруть участь у розподілі та витраті коштів.

Серед осіб, яких необхідно допитати в якості свідків, найбільший інтерес становлять особи, які працювали на підприємстві, в установі, організації, але звільнились, не бажаючи ставати співучасниками злочину.

У таких свідків доцільно з'ясувати наступне:

1) чи дотримувались вимоги чинного законодавства України щодо порядку нарахування заробітної плати;

2) за яких причин утворилась заборгованість із заробітної плати;

3) хто давав вказівки щодо проведення розрахунку по заробітній платі;

4) який зміст таких вказівок;

5) яким чином були витрачені грошові кошти, що повинні були бути виплачені як заробітна плата;

6) чи планувалось погасити заборгованість із заробітної плати;

7) якщо так, то коли;

8) яким чином планувалось погасити заборгованість із заробітної плати;

9) чи були випадки використання керівником грошових коштів на особисті потреби;

10) чи зверталися працівники підприємства, установи, організації до керівництва з приводу невиплати заробітної плати, до кого саме;

11) які були результати цих звернень.

При допитах працівників органів статистики з'ясовується розмір заборгованості із виплати заробітної плати у динаміці за певний період, виявлення фактів надання недостовірної звітності та вжитих заходів реагування за ними. Якщо допитуються працівники пенсійного фонду, то з'ясовується інформація щодо сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування.

Також необхідно допитати службових осіб Державної інспекції з питань праці щодо проведення на підприємстві (організації) перевірок раніше, з'ясувавши при цьому, чи виявлялась при конкретному керівнику заборгованість із зарплати, які вживались заходи за результатами перевірок та витребувати документи, що підтверджують ці показання. У будь-якому разі слід допитати службових осіб Державної інспекції з питань праці, коли керівництво підприємства відмовилось підписати акт перевірки, або перевірки, проведеної в ході досудового розслідування, або подало на цей акт заперечення.

Крім того, необхідно з'ясувати, чи не притягнутий керівник підприємства (організації) до адміністративної відповідальності за ст. 41 КУпАП за тим же самим фактом невиплати зарплати, за яким розпочато кримінальне провадження, щоб не виникла ситуація, коли особа двічі притягується до юридичної відповідальності за одне правопорушення [4, 31].

Під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях вказаної категорії на практиці виникає питання щодо необхідності визнання потерпілими, цивільними позивачами та про допити всіх працівників підприємства, яким не виплачується заробітна плата.

Відповідно до ст. 55 КПК України потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди. Права і обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого. Потерпілим є також особа, яка не є заявником, але якій кримінальним правопорушенням завдана шкода і у зв'язку з цим вона після початку кримінального провадження подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого. Якщо особа не подала заяву про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяву про залучення її до провадження як потерпілого, то слідчий, прокурор, суд має право визнати особу потерпілою лише за її письмовою згодою. За відсутності такої згоди особа в разі необхідності може бути залучена до кримінального провадження як свідок.

Права та обов'язки потерпілого визначені у ст.ст. 56–57 КПК України.

Під час розслідування будь-якого злочину виникає потреба у допиті потерпілого. При цьому предметом допиту будуть обставини, пов'язані з невиплатою

заробітної плати, а саме з розміром не виплати, періодом, за який не виплачено заробітну плату, застосуванням впливу на потерпілого, стосунками потерпілого з підозрюваним тощо.

Тактика допиту потерпілого має свої особливості. З огляду на особу потерпілого, його фізичний і психічний стан, обставини вчиненого злочину слід обрати найбільш доцільні прийоми його допиту.

У потерпілих необхідно з'ясувати наступні питання:

- 1) час, з якого вони працюють на підприємстві, установі, організації;
- 2) коли отримували заробітну плату востаннє та в якому конкретно розмірі;
- 3) розмір їх заробітної плати разом з усіма нарахуваннями;
- 4) чи отримують вони заробітну плату винятково у грошових знаках, що мають законний обіг на території України, або в будь-якій іншій формі (банківські чеки, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України за погодженням з Національним банком України, виплата заробітної плати натурою (за цінами, не вищими собівартості) тощо);
- 5) в які конкретно дні місяця зазвичай отримували заробітну плату;
- 6) чи наявні у потерпілих документи, які б свідчили про факти та дати отримання заробітної плати (у разі наявності таких документів їх треба вилучати, оглядати, аналізувати з точки зору необхідності подальшого долучення до матеріалів кримінального провадження як речових доказів);
- 7) який на даному підприємстві існує механізм отримання грошей, нарахованих як заробітна плата;
- 8) чи всі працівники підприємства певний час не отримували заробітну плату [4, 29–30];
- 9) коли виникла заборгованість по заробітній платі, який її розмір та причини виникнення;
- 10) чи звертались вони до керівництва за виплатою заборгованості по заробітній платі, до кого саме;
- 11) які результати такого звернення;
- 12) за який період їм не виплачено заробітну плату;
- 13) чи були раніше випадки, коли не виплачувалась заробітна плата.

Під час проведення допитів потерпілих слідчому необхідно чітко розуміти встановлений чинним законодавством порядок нарахування та виплати заробітної плати, зокрема враховувати наступне: за-

робітна плата працівників підприємств на території України виплачується у грошових знаках, що мають законний обіг на території України; виплата заробітної плати у формі боргових зобов'язань і розписок або у будь-якій іншій формі забороняється; заробітна плата може виплачуватися банківськими чеками у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України за погодженням з Національним банком України; колективним договором як виняток може бути передбачено часткову виплату заробітної плати натурою (за цінами, не вищими за собівартість) у розмірі, що не перевищує 50 відсотків нарахованої за місяць, у тих галузях або за тими професіями, де така виплата, еквівалентна за вартістю оплаті праці у грошовому виразі, є звичайною або бажаною для працівників, крім товарів, перелік яких встановлюється Кабінетом Міністрів України; заробітна плата виплачується працівникам регулярно в робочі дні в строки, встановлені у колективному договорі, але не рідше двох разів на місяць через проміжок часу, що не перевищує шістнадцяти календарних днів; у разі, коли день виплати заробітної плати збігається з вихідним, святковим або неробочим днем, заробітна плата виплачується напередодні; виплата заробітної плати здійснюється за місцем роботи; забороняється провадити виплату заробітної плати у магазинах роздрібною торгівлі, питних і розважальних закладах, за винятком тих випадків, коли заробітна плата виплачується працюючим у цих закладах особам; за особистою письмовою згодою працівника виплата заробітної плати може здійснюватися через установи банків, поштовими переказами на вказаний ними рахунок (адресу) з обов'язковою оплатою цих послуг за рахунок власника або уповноваженого ним органу; своєчасність та обсяги виплати заробітної плати працівникам не можуть бути поставлені в залежність від здійснення інших платежів та їх черговості; забороняється будь-яким способом обмежувати працівника вільно розпоряджатися своєю заробітною платою, крім випадків, передбачених законодавством; забороняються відрахування із заробітної плати, метою яких є пряма чи непряма сплата працівником власнику або уповноваженому ним органу чи будь-якому посередникові за одержання або збереження роботи; відрахування із заробітної плати можуть провадитися тільки у випадках, передбачених законодавством; при кожній виплаті заробітної плати загальний розмір усіх відрахувань не може перевищувати двадцяти відсотків, а у випадках, передбачених законодавством, – п'ятдесяти відсотків заробітної плати, що належить до виплати працівникам. При цьому вищезгадані обмеження не поширюються на відрахування із заробітної плати при відбуванні покарання у вигляді виправних робіт і при стягненні аліментів на неповнолітніх дітей: у

цих випадках розмір відрахувань із заробітної плати не може перевищувати сімдесяти відсотків; не допускаються відрахування з вихідної допомоги, компенсаційних та інших виплат, на які згідно з законодавством стягнення не звертається [4, 30–31].

Для отримання достовірних і об'єктивних показань під час допиту свідків і потерпілих необхідно використовувати науково-обґрунтовані тактичні

прийоми з урахуванням всіх обставин кримінального провадження, особи допитуваного і виду злочину. Після проведення допиту та з'ясування зазначених питань необхідно визначити тактику проведення наступних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на встановлення конкретних обставин злочинної діяльності і причетних до неї осіб.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад., голов. ред. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпінь: Перун, 2003. – 1440 с.

2. Великий енциклопедичний юридичний словник / ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. – К. : Юрид. думка, 2007. – 992 с.

3. Казміренко Л.В. Проблеми використання спеціалістів при розслідуванні злочинів у сфері економіки / Л.В. Казміренко // Експертне забезпечення розслідування окремих видів злочинів : зб. мат-лів наук.-

практ. конф. – К. : Навчально-науковий інститут слідчих і криміналістів Нац. акад. внутр. справ, 2011. – С. 69–70.

4. Методичні рекомендації щодо особливостей правозахисної діяльності з питань захисту прав громадян на працю та її оплату, а також дослідних перевірок, досудового слідства та підтримання державного обвинувачення у кримінальних справах про невиконання заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат. – К. : Прокуратура м. Києва, 2011. – 63 с.

ПРОВЕДЕНИЕ ДОПРОСА СВИДЕТЕЛЕЙ И ПОТЕРПЕВШИХ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ, СВЯЗАННЫХ С НЕВЫПЛАТОЙ ЗАРАБОТНОЙ ПЛАТЫ

Соколова Я.А.

Аннотация: В статье исследуются вопросы проведения допроса при расследовании преступлений, связанных с невыплатой заработной платы. Определены категории свидетелей и потерпевших и предмет их допроса. Рассмотрены особенности тактики проведения допроса отдельных категорий лиц.

Ключевые слова: расследование преступлений, проведение допроса, тактика допроса, свидетели, потерпевшие, невыплата заработной платы.

CONDUCTING THE OF WITNESSES AND VICTIMS DURING THE INVESTIGATION OF CRIMES CONNECTED WITH UNPAID SALARIES

Sokolova Y.

Summary: The issues of questioning during the investigation of crimes related to unpaid salaries are examined in the article. The categories of witnesses and victims are defined as well as the subject of interrogation. The features of the interrogation tactics of certain categories of persons are considered.

Keywords: crimes investigating, interrogation, tactics of interrogation, witnesses, victims, unpaid salaries.